

Buzeština u antici

Lončar, Mate

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:376959>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

MATE LONČAR

BUZEŠTINA U ANTICI

(Završni rad)

Pula, rujan 2023. godine

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

MATE LONČAR

BUZEŠTINA U ANTICI

(Završni rad)

JMBAG: 03030916135, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski studiji povijesti

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Stari vijek

Mentor: prof. dr. sc. Robert Matijašić

Pula, rujan 2023. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Mate Lončar, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student
Mate Lončar

U Puli, rujan 2023.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Mate Lončar dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom Bužeština u antici

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2023.

Potpis

Mate Lončar

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. BUZEŠTINA	6
3. GRADINE	8
4. RANA ANTIKA	14
5. ROMANIZACIJA	16
6. STATUS PODRUČJA U ANTICI.....	25
7. HISTARSKA IMENA NA RIMSKIM NATPISIMA	31
8. KASNA ANTIKA.....	34
9. ZAKLJUČAK.....	38
10. POPIS LITERATURE	39

1. UVOD

U srcu Mediterana, usred svjetlucavih voda i surovih krajolika, smjestila se Istra — regija s bogatom poviješću koja je isprepletana raznim kulturama i civilizacijama tijekom stoljeća. Smješten među zelenim brežuljcima istarskog poluotoka nalazimo grad Buzet. Povijest Buzeta i njegovog područja plete priču o ljudskoj naseobini koja seže tisućljećima unatrag. Njegov položaj na raskrižju trgovačkih putova, njegova arheološka ostavština svjedoči njegovoj prošlosti i interakcija sa susjednim naseljima doprinose priči koja nas poziva na daljnje istraživanje. Odajući priznanje doprinosu grada, ne samo da udahnujemo život zaboravljenim ruševinama i zanemarenim narativima, već također prepoznajemo ulogu koju su naizgled skromna naselja imala u oblikovanju tijeka povijesti. Suočiti se s poviješću regije i njezinih gradova kao što je Buzet pomaže nam povezati prošlost s sadašnjošću te bolje razumjeti kulturnu i povijesnu baštinu koja je oblikovala taj prostor.

Antičko razdoblje, koje je u Istri trajalo od 2. stoljeća pr. Kr. do 5. stoljeća po. Kr., bilo je vrijeme ključnih promjena u ljudskoj povijesti. Ovo razdoblje obilježeno je sukcesijom različitih kultura i civilizacija koje su oblikovale političke, društvene i gospodarske uvjete tog vremena. Kroz različite povijesne faze, Buzet je vjerojatno svjedočio promjenama vlasti, trgovina i kultura koje su obilježile antičko doba. Njegova strateška pozicija na brdskom području s preglednim vidicima mogla je imati utjecaja na njegovu ulogu u komunikaciji i obrani regije.

U fokusu ovog završnog rada je upravo antika i njen utjecaj na grad Buzet i njegovu okolicu. Kroz analizu arheoloških nalaza, pisanih izvora i povijesnog konteksta istražit ćemo kako se Buzet razvijao i mijenjao tijekom ovog razdoblja. Kroz ovaj rad, nastojat ćemo oživjeti prošlost Buzeta za vrijeme antike i doprinijeti većem razumijevanju njegove uloge u širem kontekstu antičke povijesti istarskog poluotoka. Nažalost, u kontekstu antike, konkretni podaci o gradu Buzetu i njegovoj okolini su prilično ograničeni. Iako se radi o području s bogatom poviješću, informacije o antici su često rijetke ili nedovoljno dokumentirane. Ipak, možemo se osloniti na općenita saznanja o regiji Istre i njenoj povijesti u antičkom razdoblju kako bismo pokušali stvoriti sliku tog vremena.

2. BUZEŠTINA

Dolinom rijeke Mirne, najveće istarske rijeke, krećući se uzvodno prema njenom gornjem toku, prolazi se kroz Kamena vrata, na područje Buzeštine. Ovo područje obuhvaća slikovite krajolike, prelazeći preko prostrane Buzetske kotline i prelazi u istarski Kras, Bijelu Istru i Ćićariju. Zahvaljujući svojoj nadmorskoj visini, koja doseže i preko 1000 metara na nekim mjestima, Buzeština uživa u povoljnoj klimi. Vapnenačka podloga stvara prirodne otvore, ponore i ponornice koje usmjeravaju vodu prema moru.

Grad Buzet je smješten na izdvojenom vapnenačkom brežuljku, iznad plodne eocenske doline kojom teče rijeka Mirna. Nalazi se podno ruba visoravni Ćićarije, čija nadmorska visina prelazi 500 metara. Ta visoravan čini prirodnu granicu s sjeveroistočne strane, dok ga sa svih ostalih strana okružuju brežuljci karakteristični za srednji ili Sivi dio Istre. Ovi brežuljci su sastavljeni od različitih stijena poput pješčenjaka, lapora, gline i fliša.¹ Grad Buzet je povezan s istočnom i zapadnom obalom Istre putem županijskih prometnica, čime je omogućena pristupačnost ovom području iz različitih smjerova. Veze koje su se razvile prema prirodnim zakonima, a čiji su korijeni postavljeni još u prapovijesti, opstaju do današnjih vremena. Regiju Buzeta možemo podijeliti u buzetsku Ćićariju i flišnu Buzeštinu (svu u porječju rijeke Mirne).

To je područje koje se ističe svojim jedinstvenim i karakterističnim osobinama u usporedbi s drugim dijelovima Istre. Ovo je jedinstven prostor, kako prirodno tako i kulturološki.

¹ Đuro Fabjanović, Nataša Nefat (2005.) *Buzet*, Istarska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/471/buzet> pristup: 20. rujan 2023.

Slika 1. Područje Buzeštine

(<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3277/buzescina-buzestina>) (pristup: 27.8.2023.)

3. GRADINE

Prirodne okolnosti su igrale ključnu ulogu u oblikovanju naselja u ovom kraju. Na Buzeštini, kao i u drugim dijelovima Istre, tijekom brončanog i željeznog doba ljudi su počeli napuštati pećine i umjesto toga su počeli graditi gradine na istaknutim vrhovima brda.² Ove gradine su obično imale kružni oblik te su neke zahvaćale cijeli vrh brda, ovisno o konfiguraciji terena. One su imale karakteristike utvrde i zbjega, pružajući stanovnicima zaštitu i obranu od potencijalnih napada. Više od 500 gradina je identificirano u Istri, što svjedoči o napretku čovječanstva tijekom brončanog i željeznog doba. U tim fazama razvoja, ljudi su postali sposobni proizvoditi oružje i alate od metala, poput bakra i željeza. To je označavalo napredak u načinu života i ukazivalo na razvoj trgovine i društvenih odnosa. Kraške su spilje i u metalnim dobima bile nastanjenje. Kao jedan od primjera možemo uzeti pećinu Podrebar, u kojoj su nađeni ulomci neolitičke keramike, kosti životinja, ljuske morskih školjki, ostatci crvenog i žutog okera, koštane alatke, ostatci ognjišta te, iz kasnijeg razdoblja, dijelovi crjepova, tegule i amfore iz rimskog razdoblja, šiljak brončanog koplja kao i novac cara Trajana.³ Spomenuti nalazi datiraju prisutnost čovjeka u pećini tijekom neolitika i antičkog razdoblja. Nakon neolitika pećina je napuštena ali je ponovno naseljena tijekom rimskog razdoblja kada je mogla biti korištena kao stražarnica radi kontrole važnog prolaza iz srednjeg toka, kroz Kamena vrata, u gornji tok rijeke Mirne i obrnuto. Sve naše pretpostavke i zaključci proizlaze iz materijala koji je sakupljen na terenskim rekognosciranjima ili slučajnim nalazima.

Važna strateška pozicija na granici Istre poticala je koncentraciju naselja duž glavnih prolaza iz Istre prema kontinentu preko Ćićarije i Učke. Kako se teren spušta, spuštaju se i gradine. Najveća gustoća je u samoj buzetskoj kotlini, a njih su štatile one koje su se nalazile na glavnim prometnim putevima poput Obešenika i gradine Kuka iznad današnje željezničke stanice Buzet.⁴ Na pogodnim mjestima uz plodna polja i bogate šume kasnije su se razvijala mjesta stalnog življenja sa većim opsegom. Gradine manjeg opsega, dobro branjene, s dobrim strateškim položajem bila su

² Klara Buršić (1984.) *Prilog prehistorijskoj topografiji Buzeštine*, Buzetski zbornik, br. 7.-8., 236.

³ Klara Buršić Matijašić (2006.) *Pećina Podrebar i priča o potrazi za izgubljenim predmetima*, Buzetski zbornik, br. 33, 21.

⁴ Klara Buršić (1984.) *Prilog prehistorijskoj topografiji Buzeštine*, Buzetski zbornik, br. 7.-8., 237.

privremena naselja koja su često bila sezonska, koristila su se za seljenje stada na bolje pašnjake ili u slučajevima opasnosti (refugiji).⁵

Veličinu i oblik prapovijesnih gradina u Istri određivala je konfiguracija terena, što je rezultiralo različitim oblicima. Neke su gradine bile izdužene, slično Trsteniku, dok su druge bile kružnog oblika, poput Drobežije, Čebrenjaka i Obešenika. Također su postojale elipsoidne gradine, kao što je Mlunska meja, i one s sedlastim oblikom, poput Sv. Križa kod Buzeta.⁶ Neke od ovih utvrda su smještene na nepristupačnim mjestima, poput Jašmovice i Orljaka, sugerirajući da su možda služili kao obrambeni stupovi protiv prijetnji sa sjevera prema Istri. Slično kao u južnoj Istri, i na ovom području primjećujemo manje skupine gradina oko jednog centralnog mjesta. Tako je u slučaju Mlunske meje, koja, iako velika, nije bila znatno veća od okolnih gradina koje su je štatile, što sugerira na postojanje manjih rodovskih zajednica. Primijećene su gradine i na manjim uzvišenjima, kao što su Trstenik, Roč i Kosmati kaštel.⁷

Stari grad Buzet nalazi se na samostalnom brežuljku koji se uzdiže na visinu od 153 metra. Njegova strateška pozicija je rezultat njegovog položaja – nalazi se u središtu kotline. Sjeveroistočnu stranu doline zaklanja strmi vapnenački zid Ćićarije, dok ga s ostalih strana okružuju brežuljci karakteristični za takozvanu "sivu" Istru. Na naseljenost stare gradske jezgre grada Buzeta, koja traje od prapovijesti do danas, utjecao je izvanredno važan prometni položaj. U staroj gradskoj jezgri nisu nađeni arheološki ili arhitektonski ostatci iz vremena antike ali prilikom radova na iskopu za cestu 1973. godine pronađeno nekoliko površinskih nalaza ulomaka keramike koja je danas dio prapovijesne zbirke Muzeja u Buzetu.⁸ Tijekom nemirnih razdoblja u svojoj povijesti, Buzet je posebno bio utvrđen i čuvan od potencijalnih prijetnji. Ova izolirana pozicija omogućila je bolju kontrolu pristupa i obrane, čime se olakšavala zaštita grada od potencijalnih napada i invazija. Osim toga, građene su i osmatračnice, manje površine namijenjene za manje skupine ljudi. Brza i učinkovita dojava o opasnostima bila je ključna za obranu teritorija i naselja, a takva komunikacija je bila najlakša s uzvisina gdje je bila dobra vizualna preglednost. U Istri se može primijetiti niz primjera osmatračnica i zaštite stalnih naselja u slučaju opasnosti, posebno s obližnjih

⁵ Klara Buršić (1984.) *Prilog prehistorijskoj topografiji Bužeštine*, Buzetski zbornik, br. 7.-8., 237.

⁶ Klara Buršić (1984.) *isto*.

⁷ Klara Buršić (1984.) *isto*.

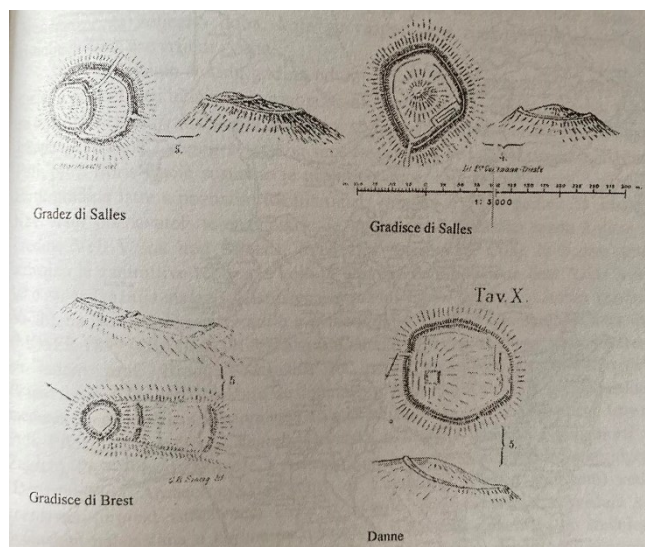
⁸ Klara Buršić-Matijašić (2007.) *Gradine Istre, Povijest prije povijesti*, Pula, Zavičajna naklada Žakan Juri, 464.

brežuljaka veće nadmorske visine. Na primjer, s položaja Kuka, koji se nalazi na grebenu iznad Buzetske kotline, bilo je moguće pratiti i nadgledati život na buzetskoj gradini te pružiti učinkovitu obranu u slučaju potrebe.⁹

Područja za ukop mrtvih, gromače i groblja, predstavljala su neizostavni dio krajolika gradina. Iako su nekropole ovih naselja prilično istražene i dokumentirane, arheološki ostaci samih naselja, posebno stambene strukture, nisu tako dobro očuvani niti istraženi. Dok su arheološki nalazi na gradinama često fragmentirani i nepotpuni, grobovi su cjeloviti i sadrže sve potrebne artefakte i inventar. Tijekom razdoblja brončanog doba, praksa pokopa mrtvih bila je inhumacija, što znači da su tijela pokojnika ukopavana u zemlju. Međutim, s dolaskom željeznog doba, počeo se koristiti drugačiji oblik pokopa, poznat kao incineracija, gdje su tijela pokojnika spaljivana. U šumarcima blizu prapovijesnih gradina često se nalaze skupine kamenih struktura ili gomila različitih veličina. Kostur pokojnika, obično smješten u zgrčenom položaju, stavljan je u kamenje sanduke okružene zidovima, često postavljenim u više redova, što je simuliralo oblik kuća. Slične gromače su otkrivene i na ovom geografskom području, iako nisu prošle detaljnija arheološka ispitivanja.¹⁰

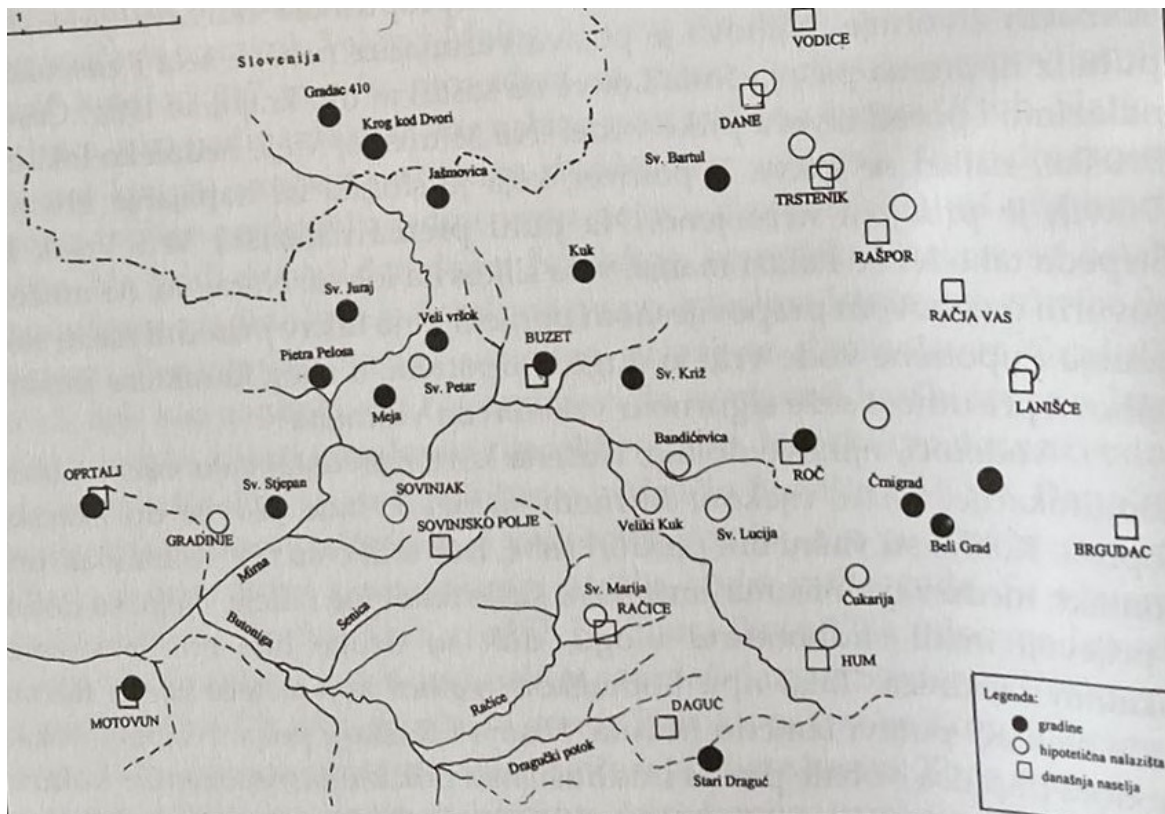
Slika 2. Trocrt gradina Buzeštine po Marchesettiju, 1903. godine

Klara Buršić Matijašić (2005.) *Carlo Marchesetti i gradine Buzeštine*, Buzetski zbornik, br. 31, 53

⁹ Klara Buršić Matijašić (2001.) *Gradinski obrambeni sustavi sjeverne Istre*, Buzetski zbornik, br. 27, 16.

¹⁰ Klara Buršić (1984.) *Prilog prethistorijskoj topografiji Buzeštine*, Buzetski zbornik, br. 7.-8., 238.

Slika 3. Vodeni tokovi i položaj gradinskih ostataka na Buzeštini

Klara Buršić Matijašić (2003.) *Uloga vode u prapovijesnom naseljavanju Buzeštine*, Buzetski zbornik, br. 29, 20.

Za poznavanje topografije Buzeštine koristan je bio rad Carla Marchesettia, koji i danas ima veliku vrijednost. Nekoliko, ali samo površnih zapisa, ostavio nam je Angelo Calafati. Posljednje poglavlje u rukopisima Alberta Puschia koje je sredio i djelomično objavio Bernardo Benussi nosi naslov *Buzet – Roč – Učka*, a u njemu su sakupljeni podaci do tada poznati o ovom području. Još krajem devetnaestog stoljeća gradine su bile pokrivene velom mistike. Stajale su na usamljenim mjestima sa svojim zidovima, bedemima, temeljima kuća i velikom količinom materijala. Pietro Kandler ih je na svojoj karti Istre označio kao rimske građevine koje su se gradile uz puteve, na uzvisinama, a služila su vojnicima za bolju kontrolu puteva.¹¹ Carlo Czoernig osporava Kandlera tvrdeći da gradine imaju keltsko podrijetlo. Czoering smatra da Rimljani nisu mogli graditi na uzvišenjima bez blizine vode i da su to mjesta plemena a ne ratnika. Značajnu ulogu u datiranju gradina odigrali su Tomaso Luciani iz Labina i Antonio Covaz iz Pazina koji 1880. godine pišu Luigu Buzziu da su gradine nastale mnogo

¹¹ Klara Buršić (1984.) *Prilog prethistorijskoj topografiji Buzeštine*, Buzetski zbornik, br. 7.-8., 236.

ranije nego što su Rimljani stigli u ove krajeve. Oni u njima nisu vidjeli samo privremena boravišta, već stalne nastambe, koje su kasnije nastanili Kelti, a nakon njih su iz zauzeli Rimljani. Tek nakon izlaska rada Richarda Burtona, 1883. godine, započela su istraživanja gradina koja su se u prvom redu sastojala u rekognosciraju terena i sakupljanju površinskih nalaza.¹² Carlo Marchesetti iznio je svoje stajalište o etničkom podrijetlu graditelja naselja na uzvisinama. Prema njegovom mišljenju, na tom području postojala je etnički homogena grupa Iliro-Veneta. Prvi val ovih naseljenika, koji je stigao s juga preko Liburnije, odgovoran je za najraniju fazu izgradnje gradina. Drugi val, znatno značajniji, dolazi sa sjevera i donosi napredno znanje o obradi željeza. Ovo razdoblje počinje tijekom posljednjeg tisućljeća prije Krista, a Marchesetti se poziva na brojne nalaze u bogatim grobovima, posebno onima u nekropoli Mosta na Soči, koju je sam istraživao. Prema njegovom tumačenju, od 8. stoljeća prije Krista, na Istru i Kras sve više utječu Veneti, uz prisutnost utjecaja s Balkanskog poluotoka. Nakon toga, dolazi do kratkotrajnih keltskih prodora prije dolaska Rimljana, što označava kraj naseljenosti većine gradina.¹³

Prvi popis nalazišta tipa gradina nastao je sredinom 19. stoljeća na temelju osnovnih strateških karakteristika. Naime, Pietro Kandler je prilikom svojih mnogobrojnih obilazaka Istre bilježio nalazišta i protumačio njihovo podrijetlo kao postaje nastale zbog kontrole rimskih komunikacija i puteva. Pomnim promatranjem njegovi prijatelji i učenici, upozoravaju da je riječ o mnogo starijim nalazištima, nastalim prije proširenja granica rimske države na istarski poluotok.¹⁴ Na prostranom području Buzeta, odnosno na širem području sjeverne Istre, evidentirano je ukupno 29 nedvojbenih gradina i 16 hipotetičnih nalazišta.¹⁵ Hipotetična nalazišta su ona lokacije koja prema svojoj geografskoj poziciji ili toponimu mogu biti arheološki značajna, iako nisu pronađeni materijalni ostaci koji bi potvrdili njihovo stvarno postojanje.

Tijekom vremena, mnoga naselja su postupno bila napušтана, a tragovi njihovih lokacija postaju sve manje primjetni. Ovome je pridonijelo više čimbenika, uključujući prirodne promjene i društvene okolnosti. Promjena političkih uvjeta, posebno nakon

¹² Klara Buršić (1984.) *Prilog prehistorijskoj topografiji Bužeštine*, Buzetski zbornik, br. 7.-8., 236.

¹³ Klara Buršić Matijašić (2005.) *Carlo Marchesetti i gradine Bužeštine*, Buzetski zbornik, br. 31., 53.

¹⁴ Klara Buršić Matijašić (2001.) *Gradinski obrambeni sustavi sjeverne Istre*, Buzetski zbornik, br.27, 18.

¹⁵ Klara Buršić Matijašić (2002.) *Gradinska toponimija Bužeštine*, Buzetski zbornik, br.28., 12.

rimskog osvajanja poluotoka, imala je veliki utjecaj na naselja smještena na uzvisinama. Gubitak njihova strateškog značaja postao je očit pod novom rimskom vlašću. Rimska država, koja je bila teritorijalno definirana i imala dobro utvrđene granice, poticala je naseljavanje dolina i obalnih područja.¹⁶ Ova promjena u političkim uvjetima dovela je do degradacije mnogih nalazišta uslijed napuštanja njihovih položaja. S druge strane, naselja kao što je današnji Buzet su ostala kontinuirano naseljena, što je također pridonijelo procesu degradacije. Ovaj kontrast između naselja koja su napuštena i onih koja su održala kontinuitet naseljenosti ilustrira kako različiti povijesni konteksti i političke promjene mogu oblikovati sudbinu naselja tijekom vremena. Gotovo sva arheološka nalazišta su napuštena, a proces potpunog uništenja je potaknut djelovanjem neprestanog "zuba vremena", erozijom terena, te rušenjem obrambenih zidova. Kod određenih arheoloških nalazišta, razaranje je toliko intenzivno da su preostali samo nazivi uzvisina kao tragovi njihovog postojanja. Kako ne poznajemo jezik i pismo Histra, prve etnički definirane zajednice u Istri, lingvistika nam najviše pomaže u pronalaženju njihovih ostataka u romanskom jeziku i u toponimima koji su se sačuvali do danas. Najveći broj toponima koji potječu iz romanskog jezičnog korijena zabilježen je duž obalnih gradova zapadne Istre, gdje je romanizacija bila najizraženija. Ti toponimi jasno svjedoče o vremenu rimskog vladanja, no istodobno možemo uočiti i elemente koji se protežu prije rimske dominacije, a koji su češći u unutrašnjem dijelu Istre gdje je proces romanizacije bio manje intenzivan.¹⁷

¹⁶ Klara Buršić Matijašić (2001.) *Gradinski obrambeni sustavi sjeverne Istre*, Buzetski zbornik, br.27, 17.

¹⁷ Klara Buršić Matijašić (2002.) *Gradinska toponimija Bužeštine*, Buzetski zbornik, br.28., 16.

Slika 4. Dio karte Carla Marchesetija s grupama gardina uz prometne pravce, 1903.

Klara Buršić Matijašić (2001.) *Gradinski obrambeni sustav sjeverne Istre*, Buzetski zbornik, br. 27, 19

4. RANA ANTIKA

U antičkoj povijesti, Istra (i samim time i regija Bužeštine) bila je područje koje je prolazilo kroz različite faze vlasti i utjecaja. Tijekom helenističkog razdoblja, regiju su zahvatili utjecaji grčke i rimske kulture zbog trgovine i komunikacija s mediteranskim svijetom. U slučaju Bužeštine i drugih sličnih regija, gdje nije bilo lokalnog izvora bakra ili željeza, vjerojatno su se ljudi oslanjali na trgovinske kontakte kako bi dobili potrebne metalne predmete.¹⁸ Ovi predmeti, kao što su oružje, alati i drugi predmeti, vjerojatno su zamjenjivani za druga dobra koja su bila dostupna u toj regiji, poput mesa, kože ili meda. Trgovina bi se mogla odvijati putem lađa koje su dolazile do obale, prenoseći robu u unutrašnjost regije. Ovo bi omogućilo ljudima u unutrašnjosti da dobiju predmete koje nisu mogli proizvesti sami.

Na prijelazu iz kasnog brončanog doba u željezno doba, na područje Istre migrirali su i naselili različiti narodi poput Veneta, Karna, Histra, Japoda i Liburna. Japodi su zauzeli teritorij od Učke do Ćićarije, protežući se prema Kranjskoj, Lici i Savi. Karni su obuhvaćali područje od Tršćanskog zaljeva do Julijskih Alpa, dok je Liburno naseljavalo područje od Raše do rijeke Krke. Ostali su Veneti i Histri.¹⁹ Njihova prisutnost je utjecala na formiranje identiteta i povijesti buzetske regije. Već od 6. stoljeća pr. Kr., Grci su imali saznanja o Histrima, njihovoj teritoriji i okolnim zajednicama. Rimski autori, u svojim opisima povijesnih događaja, također spominju vodene tokove i naselja koja su se razvila na mjestima nekadašnjih pretpovijesnih gradina.²⁰ Prema zabilježenim povijesnim izvorima, prema kraju 4. stoljeća pr. Kr., Histri su bili prisutni na Jadranskom moru i predstavljali su međunarodni faktor s kojim je trebalo računati prilikom plovidbe Jadranom.²¹

¹⁸ Ivo Rubić, Božo Jakovljević (1961.) *Buzet i njegov kraj*, Narodno sveučilište "Augustin Vivoda" Buzet, 22.

¹⁹ Ivo Rubić, Božo Jakovljević (1961.) *isto*.

²⁰ Mate Križman (1991.) *Rimska imena u Istri*, biblioteka Latina et Graeca, 22.

²¹ Mate Križman (1991.) *isto*, 34.

Attilio Degrassi, temeljeći se na analizi antičkih izvora, zaključuje da su Histri tijekom kasnog pretpovijesnog razdoblja i u rimsko doba bili okruženi različitim susjednim plemenima poput Liburna, Japoda, Karni i Veneta. Njihovo naseljavanje obuhvaćalo je relativno ograničeno područje, što je sugeriralo da nisu imali znatnu unutarnju raznolikost među svojim narodima.²² Međutim, postavlja se pitanje je li postojala neka razina narodnog jedinstva među Histrima, te u kojoj mjeri. Fanula Papazoglu, pozivajući se na informacije koje su Livijevi tekstovi pružili o društvenoj i političkoj strukturi Histra, donosi zaključak da su Histri bili više od jednostavnog plemena. Umjesto toga, činili su savez plemena, poznatih kao *civitates* ili *populi*, pri čemu svako pleme imalo svoju utvrdu, poznatu kao *oppidum*, i vlastitog vođu, *principes*, dok su imali zajedničkog nasljednog kralja.²³ Međutim, treba razmotriti da na razini društvenog razvoja na kojoj su se nalazili Histri, možda nije bilo praktično uspostaviti jedinstvenu državu s obzirom na potencijalne razlike u načinu života i jeziku među njima ili nisu dosegli onaj stupanj društvenog razvoja na kojoj bi im jedinstvena država uopće bila potrebna.

Približno oko 400. pr. Kr., narod s područja današnje Francuske, koji je bio keltskog porijekla, prodro je sa zapada prema Ilirima. Kelti su se istaknuli brojnošću i vojnom snagom, te su se naselili na području današnje Slovenije, u dijelu Slavonije i Vojvodine, ali ne i u Istri i Dalmaciji. Iako je razdoblje kada su se Iliri i Kelti susreli nedovoljno dokumentirano zbog nedostatka dovoljno sačuvanih spomenika, bolje razumijemo rimsko razdoblje koje je nakon toga uslijedilo.²⁴

²² Mate Križman (1991.) *isto*, 32.

²³ Mate Križman (1991.) *isto*, 33.

²⁴ Ivo Rubić, Božo Jakovljević (1961.) *Buzet i njegov kraj*, Narodno sveučilište "Augustin Vivoda" Buzet, 22.

Slika 5. Pogled sa lokaliteta Puntorija na Buzet 1978. godine

Vesna Girardi Jurkić (2012.) Rimska žarna nekropola na Puntoriji kod Buzeta, Buzetski zbornik, br. 39, 19

5. ROMANIZACIJA

Rimska civilizacija se prvo pojavila u Istri u vojničkom i osvajačkom kontekstu u Istri. Ratovi između Rimljana i Histra su dobro dokumentirani u povijesnim izvorima, posebice zahvaljujući Liviju i dijelovima tekstova drugih rimskih pisaca. Tijekom 3. stoljeća prije Krista, Histri (kao i Liburni i Iliri) često su napadali rimske brodove duž istočne obale Jadrana, što je rezultiralo prvim histarskim ratom 221. pr. Kr. Cilj tog rata bio je suzbijanje histarskog gusarstva, a Rimljani nisu imali namjeru osvojiti Istru. Tijekom tog rata, Rimljani su prvi put pobijedili Histre, uništili histarske utvrđene gradine uz obalu i unutrašnjost, iako nema arheoloških potvrda za takve događaje. Unutrašnjost poluotoka, osobito teže dostupan i brdovit sjeverni dio, vjerojatno je ostao manje pogođen ratnim djelovanjem. Također, nije isključeno da je populacija sjeverne Histrije posredno sudjelovala u prvom histarskom ratu pružajući borce za histarske snage²⁵. Nakon privremenog suzbijanja histarskog gusarstva, Rimljani su dopustili stvaranje zajednice pod vodstvom histarskog kralja (Histri tada bili na prijelazu iz rodovskoga društva pa ga je primjerenije smatrati plemenskim vojničkim prvakom²⁶), iako su kasnije shvatili da je to opasno za sigurnost tog dijela Cisalpinske Galije. To je

²⁵ Alka Starac (1999.) *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji: društveno i pravno uređenje prema literarnoj, natpisnoj i arheološkoj građi*, Arheološki muzej Istre, 8.

²⁶ Robert Matijašić (2005.) *Povijest Istre od prapovijesti do kasnog rimskog doba*, Istarska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/774/povijest-istre-od-prapovijesti-do-kasnog-rimskog-d> pristup: 20. rujan 2023.

rezultiralo osnivanjem latinske kolonije *Aquileia* (Oglej) 181. pr. Kr., koja je imala značajnu ulogu u sukobima s Histrom.

Drugi histarski rat izbio je 178. pr. Kr. kad su se Histri pobunili pod vodstvom Epulona. Tijekom tog rata, Rimljani su iskrkali vojsku kod Timava, podigli tabor, ali su kasnije izgubili tabor u histarskom napadu. Nakon toga uslijedio je rimski protunapad, i Rimljani su zimu proveli u Akvileji. Rim je mobilizirao nekoliko legija, svaka s približno 24 000 vojnika. Ključne borbe vodile su se protiv Histara, posebno oko *Nesactiuma* (Vizača), *Mutile* (možda Medulina) i *Faverie* (nepoznata ubicacija). Rimljani su opsjedali Nezakcij, i nakon što su uspjeli promijeniti tok rijeke koja je grad opskrbljivala vodom, branitelji su se odlučili na masovno samoubojstvo kako ne bi pali u ruke Rimljanima. Kralj Epulon je također počinio samoubojstvo kako ne bi bio živ zarobljen. Nakon pada Nezakcija, Rimljani su osvojili i druge gradine i zarobili više tisuća Histra, što je označilo početak rimskog utjecaja u Istri. Nakon rimskog osvajanja, Histri su bili obvezni plaćati porez Rimskoj državi. Rimljani su također uspostavili niz vojnih postaja duž obale kako bi osigurali slobodnu plovidbu. Istra je bila strateški važna regija za kontrolu komunikacija na sjevernom Jadranu, jer su kroz nju prolazili važni pomorski putevi koji su povezivali sjevernu Italiju, Dalmaciju, južni Jadran, Grčku i dalje prema istoku. Godine 171. zajedno s Japodima i Karnima, Histri su se žalili Senatu u Rimu na postupke konzula Kasija Longina, optužujući ga za pljačku i razaranje sjevernog istarskog područja Nedugo nakon osvajanja Istra je pripojena rimskom osvojenom području u Dalmaciji, pod imenom *Provincia Illyricum*.²⁷ Nije bilo većih nemira do 129. godine pr. Kr. kad je konzul Sempronije Tuditan²⁸ prolazio kroz Istru tijekom rata protiv Liburna i Japoda. O ovome sukobu postoje ograničeni povijesni podaci, te nije jasno je li se radilo o ustanku Histra, iako netko to naziva trećim histarskim ratom.

Proces romanizacije, koji je bio postupno širenje rimske kulture na Istru, započeo je odmah nakon drugog histarskog rata, možda čak i nakon završetka prvog histarskog rata. Tijekom 2. i 1. stoljeća pr. Kr., prije osnivanja prvih rimskih kolonija na zapadnoj obali Istre, romanizacija se događala kao sporadični trgovački prodor, te su vjerojatno osnovane manje postaje rimskih vojnika i naselja trgovaca prije nego što su kolonije postale češća pojava. Ove postaje rimske vojske i naselja trgovaca služili su

²⁷ Robert Matijašić (2005.) *isto.*.

²⁸ Alka Starac (1999.) *Rimsko vladanje u Istri i Liburniji: društveno i pravno uređenje prema literarnoj, natpisnoj i arheološkoj građi*, Arheološki muzej Istre, 10.

za nadziranje pomorskog puta duž zapadne obale Istre.²⁹ Bilo kako bilo, godina 177. pr. Kr. predstavljala je značajnu prekretnicu u odnosima između Histra i Rimljana te označila formalno nametanje rimske vlasti. Iako je nakon drugog histarskog rata Istra ostala pod kontrolom Rimljana, nije bila potpuno osvojena. Rimljani su nadzirali područje sporazumima s pojedinim zajednicama i naseobinama, i nisu inzistirali na potpunoj kontroli cijelog područja, s obzirom na sličnu situaciju duž istočne obale Jadrana.³⁰ Histarski ratovi predstavljaju ključni trenutak u procesu osvajanja i romanizacije Istre od strane Rima. Ti sukobi označavaju početak rimskog utjecaja na ovom području, što je dovelo do širenja rimske kulture, vlasti i infrastrukture u regiju.

Proces prisvajanja prostora započeo je širenjem rimske civilizacije na sve aspekte svakodnevnog života. Ovaj proces poznat kao romanizacija obuhvatio je postupno prodiranje rimske kulture i običaja u Istru. Važno je napomenuti da se romanizacija smatrala polaganim i nenasilnim, a rezultat je bio akulturacija lokalnog stanovništva pod utjecajem novih rimskih doseljenika u Istri. Osnivanje kolonija predstavlja drugu fazu u procesu romanizacije, koji se promatra kao kontinuirani i postupni proces. Tijekom Cezarove vlasti, oko 47. do 45. pr. Kr., počelo je osnivanje rimskih kolonija na istarskom poluotoku. Rimljani su preuređivali i osnivali prve kolonije na već postojećim histarskim temeljima kao što su *Pietas Julia* (Pula) i *Julia Parentium* (Poreč). Kroz kasnija stoljeća osnivali su se novi municipiji koji su najčešće bili smješteni uz obalu mora i uključuju *Ruvignium* (Rovinj), *Humagium* (Umag), *Capris* (Koper), *Piranon* (Piran), *Aemonia* (Novigrad), *Albona* (Labin)³¹, itd. Rimljani su imali vodeće pozicije i dužnosti u ovim gradovima. Stanovništvo gradova bavilo se zanatima, trgovinom i pomorstvom, što je doprinijelo živahnom društvenom i ekonomskom životu u regiji. Gradovi nisu osnovani istovremeno i kolonizirani kao cjelina, već su faktori poput praktičnih potreba rimske uprave, naseljavanje umirovljenih vojnika i drugih rimskih građana, kao i stupanj prethodne romanizacije teritorija, igrali važnu ulogu u tom procesu. Ovaj postupak kolonizacije Istre ukazuje na postepenost u procesu integracije rimskog utjecaja. Rimljani nisu posvetili toliko pažnje unutrašnjem dijelu Istre. Ta brdovita i šumovita područja znatno su usporavala širenje rimske kulture, dok

²⁹ Robert Matijašić (1993.) *Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje*, Društvena istraživanja, 6-7, 576.

³⁰ Robert Matijašić (1993.) *isto*, 574.

³¹ Ivo Rubić, Božo Jakovljević (1961.) *Buzet i njegov kraj*, Narodno sveučilište "Augustin Vivoda" Buzet, 22.

su starosjedioci nastavili svoj način života u utvrđenim gradinskim naseljima. Nedostatak arheoloških dokaza za to razdoblje čini ga jednim od najmanje istraženih dijelova antičke povijesti Istre, što otežava donošenje pouzdanih zaključaka o vremenu od pokoravanja Histra do osnivanja kolonije u južnom dijelu Istre.

Između 18. i 12. pr. Kr., granica Italije bila je premještena s rijeke Rižane na rijeku Rašu i Istra je postala dio italske Desete regije (*Regio X*) te je do tada gotovo cijeli poluotok već bio značajno romaniziran. Osim toga, August nije bio sklon uključivanju graničnih područja koja nisu bila čvrsto pod kontrolom rimske uprave i gospodarstva u okvirima Italije. Uključivanje Istre u Italiju dodatno je ubrzalo proces romanizacije poluotoka i ojačalo njegovu vezu s rimskim ekonomskim sustavom. Tek krajem 3. stoljeća, regije u Italiji su počele dobivati i svoje zemljopisne nazive. U tom kontekstu, *Regio Decima* je u kasnom principatu preimenovana u *Venetia et Histria*.³² Možemo razlikovati dvije faze romanizacije: ekstenzivnu fazu koja se odvijala prije sredine 1. st. pr. Kr. i intenzivnu fazu koja slijedi nakon toga. U prvom razdoblju, romanizacija je obuhvaćala različite utjecaje različitih intenziteta, dok se u drugom razdoblju proces usmjerava na određene segmente svakodnevnog života, uključujući urbanizaciju, agrarnu kolonizaciju, alfabetizaciju i uvođenje antičke duhovne kulture. Urbanizacija se odnosi na razvoj mreže gradskih naselja u užem smislu antičke definicije, kao što su *polis*, *civitas*, *urbs*, *colonia* i *municipium* u administrativnoj kategorizaciji.³³

Rimsko razdoblje je posebno značajno za Istru i Buzeštinu. Razdoblje prisutnosti rimske civilizacije na području Buzeta, koje je zabilježeno i u trećoj knjizi "Geografskih uputa" Klaudija Ptolemeja, proteže se kroz duži vremenski raspon. Arheološki nalazi uključujući rimske carske novce pronađeni u istraženim žarnim grobovima Buzeštine, svjedoče o prisutnosti rimskog naselja već od razdoblja republikanskog doba pa sve do kasne antike. Grad Buzet i njegova okolica prošli su kroz proces romanizacije, što je rezultiralo integracijom rimske kulture, jezika i običaja. Arheološki nalazi, poput rimskih ostataka, keramike i drugih artefakata, svjedoče o prisutnosti Rimljana u regiji. U to vrijeme, ruralna naselja i gradovi poput Buzeta bili su

³² Robert Matijašić (2009.) *Deseta regija, Venecija i Histrija*, Istarska enciklopedija

<https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/642/deseta-regija-venecija-i-histrija> pristup: 20. rujan 2023

³³ Robert Matijašić (1993.) *Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje*, Društvena istraživanja, 6-7, 577.

važni za poljoprivredu, stočarstvo i trgovinu. Rimski putovi povezivali su ta naselja s drugim dijelovima Carstva, olakšavajući trgovinu i razmjenu dobara. Što se tiče područja izvan gradova, Histri su i dalje živjeli prema svojim tradicionalnim običajima kao pastiri, lovci te kao zemljoradnici. Unatoč utjecaju Rimljana, Histri su i dalje nastavili živjeti izvan gradskih središta, zadržavajući svoj identitet i naseljavajući ruralna područja.

U Buzetu, kao i drugim gradovima, prisutni su rimski ostatci iz tog vremena. Ti natpisi i spomenici svjedoče o organizaciji grada u rimsko doba, dokazi su da su Rimljani uspostavili administraciju i upravljali širim područjem doline Mirne, Sovinjaka i dijela Ćićarije. Arheološki nalazi poput kamenih spomenika, reljefa, natpisa i žrtvenika jasno svjedoče o značaju antičkog *Piquentuma* kao središta romanizacije sjeverne Istre. Sporadični nalazi kamenih spomenika antičkog razdoblja, prikupljeni s kraja 19. i početka 20. stoljeća, potaknuli su intenzivnije analitičko proučavanje epigrafskih i likovno bogatih kamenih spomenika.

Tijekom 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća obavljena su manja arheološka iskopavanja na antičkim lokalitetima u Buzetu (Fontana) i bližoj okolini (Pintorija). Prvi nalaz rimskih žarnih nekropola na lokalitetu Pintorija iz 1. stoljeća pr. Kr. predstavlja značajan arheološki nalaz u regiji Bužeštine. Grobne jame bile su smještene u prirodnim udubljenjima stijena i sadržavale su crnu masnu zemlju koja je bila pomiješana s čađi i ostacima drvenog i koštanog ugljena. Ovdje su pronađeni predmeti od plavičastog i zelenkastog stakla - boce (*hydria*), balzamariji, čaše na nozi, zdjelice i tanjuri - što nam govori o bogatom sloju stanovništva.³⁴ U rimskim žarnim grobovima pronađeni su brončani novci asi i sesterciji s portretima careva poput Vespazijana, Nerona, Trajana, Hadrijana i Antonina Pija. Ovi nalazi datiraju ukopavanje na nekropoli Pintorija tijekom razdoblja koje traje više od stotinu godina.³⁵ Tokom zemljanih radova za izgradnju hotela Fontana, iskopano je nekoliko grobova koji su potvrdili prethodno poznate lokacije antičke nekropole. Valja spomenuti da su još 1866. godine, na istom mjestu, slučajno otkriveni kameni spomenici, a među bogatim nalazima grobova istaknula se brončana čaturica ukrašena plavim i crvenim emajlom. Taj vrijedni

³⁴ Vesna Girardi Jurkić (2012.) *Rimska žarna nekropola na Pintoriji kod Buzeta*, Buzetski zbornik, br. 39, 19.

³⁵ Vesna Girardi Jurkić (2012.) *isto*.

predmet je tada prodan Carskom kabinetu u Beču za 40 forinti. Danas taj izuzetno vrijedan predmet je izložen u vitrinama Naturhistorisches muzeja u Beču.³⁶

Slika 6. Brončana čaturica u Naturhistorische muzeju u Beču

<https://twitter.com/DrNWillburger/status/1550029760134250496/photo/1> (pristupio 27.8.2023.)

Lapidarij Zavičajnog muzeja Buzeta, predstavlja vrijednu zbirku kamenih spomenika pronađenih na području Bužeštine. Ovi spomenici pripadaju kategorijama antičkih kulturnih predmeta (žrtvenici) i nadgrobnih spomenika (*stele, cipusi, titulusi*), te arhitektonskih kamenih blokova ukrašenih reljefnim prikazima. Spomenici izloženi u lapidariju danas se nalaze u atriju muzejske zgrade i gotovo svi su izrađeni od istog tipa kamena, dijeleći sličnu tehničku i stilsku obradu. Neki od ovih spomenika su čak integrirani u strukturu Buzeta i okolnih sela, osobito u crkvicama poput one na groblju u Buzetu, Čiritežu i Sv. Spasu. Rimski kameni spomenici, kao i drugi arheološki nalazi, igraju važnu ulogu u dopunjavanju spoznaja o organizaciji rimske uprave, vojne i civilne vlasti, širenju utjecaja rimske civilizacije i kulture putem romanizacije autohtonog stanovništva, kao i o razini urbanizacije na novo osvojenim teritorijima. Imena rimskih vojnika i administrativnih dužnosnika iz Bužeštine sugeriraju da su različiti slojevi stanovništva suživjeli. Nadgrobni natpisi često su čuvali informacije o pojedincima i njihovim obiteljima. Ti spomenici dokazuju da su stanovnici poprimili društveno-gospodarske i političke odnose u Rimskom Carstvu tijekom njegovog

³⁶ Klara Buršić Matijašić, Robert Matijašić (2010.) *Buzetski dan, "Buzetski zbornik" i arheologija Bužeštine*, Buzetski zbornik, br. 37, 28.

uspona u 1. i 2. stoljeću. Zanimljivo je primijetiti da su stanovnici Buzeštine zadržali svoja autohtona histarska imena, što ukazuje na moguću etničku asimilaciju putem mješovitih brakova.

Slika 7. Rimski spomenik koji prikazuje Silavana sa groždem

Fotografirao Mate Lončar (27.8.2023.)

Slika 8. Rimski arhitektonski spomenik

Fotografirao Mate Lončar (27.8.2023.)

Slika 9. Rimski dekorativni spomenik sa prizorima iz lova

Fotografirao Mate Lončar (27.8.2023.)

Slika 10. Rimski votivni spomenik sa prikazom Silvana

Fotografirao: Mate Lončar (27.8.2023.)

Među rimskim kamenim spomenicima koji su nađeni na području Bužeštine postoje neke sličnosti koje ukazuje na postojanje veće klesarske radionice koja je slijedila ustaljene obrasce akvilejskih kamenorezaca i zadovoljavala potrebe stanovnika *Piquentuma*, *Rotiuma* i okolnih naselja. Detaljnijom analizom bi mogli zaključiti o društvenom položaju naručitelja, vjerovanjima i običajima.³⁷ Pretpostavka je da je bogatiji sloj stanovništva bio uključen u administrativne funkcije rimske države, prihvaćajući nove civilizacijske aspekte dok su zadržavali svoje lokalne običaje i nazive. Područje Bužeštine bilo je u 1. i 2. stoljeću Rimskog carstva bogato i razvijeno područje sjeverne Istre na trgovačkim putovima od istoka prema zapadu uzduž rijeke Mirne, vodene žile kukavice sjeverne Istre.³⁸

³⁷ Robert Matijašić (1983.) *Piquentunski skulptorski krug, u povodu jednog novog nalaza u Buzetu*, Buzetski zbornik, br. 6, 140.

³⁸ Vesna Girardi Jurkić (2012.) *Rimska žarna nekropola na Pintoriji kod Buzeta*, Buzetski zbornik, br. 39, 20.

Slika 11.,12. i 13. Rimska votivna ara ukrašena na stranama likovima nimfa i simbolima plodnosti
Fotografirao Mate Lončar (27.8.2020.)

6. STATUS PODRUČJA U ANTICI

Buzet se prvi put spominje pod imenom *Piquentum*, a stanovnici ovog područja u antičko doba nazivaju se "Pikventinima" (*Piquentini*). Pravilo da se naselje naziva prema etničkoj zajednici bilo je uobičajeno. Jedina dva povijesna izvora iz antike koji spominju ove informacije o Buzetu su rimskodobni natpis pronađen na Goričici i djelo "Geografija" Klaudija Ptolemeja. Rimskodobni natpis, koji je otkriven u 19. stoljeću, izričito spominje Pikventince kao zajednicu koja je nastanjivala to područje. Natpis se ne može točno datirati ali smatra se da je iz 1. stoljeća, te je to vjerojatno najstariji sačuvani spomen današnjeg grada Buzeta. Danas se ovaj natpis čuva u Arheološkom muzeju Istre u Puli.³⁹

Natpis glasi:

Saluti Aug(ustae)

pro incolu

mitate Piquent(inorum)

L. Ventinaris

Lucumo

adiecta(a)iunic(e)

v(otum) l(aetus) l(ibens)s(olvit)

(Božici) Salus Augustejskoj

za sigurnost

Pikventinaca

Lucije Ventinarije

Lukumo,

Domentnuvši junicu,

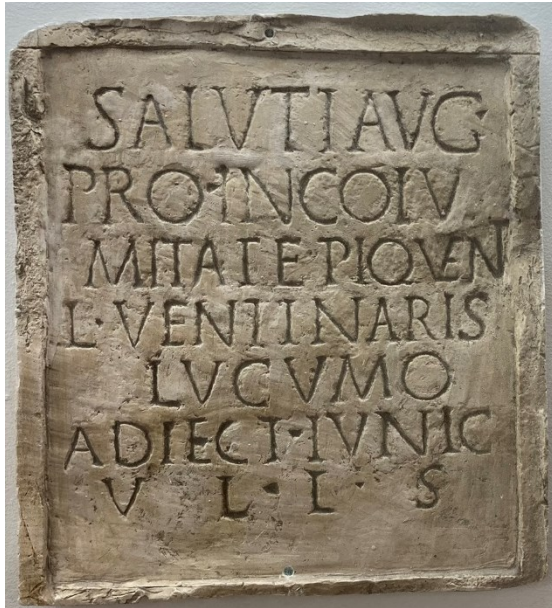
zavjet (je) ispunio veselo (i) radosno

Natpis predstavlja zavjet koji je dao Lucije Ventinarije Lukumo, čije se ime smatra etruščanskim ili srednjoitalskim,⁴⁰ iako ga neki stručnjaci povezuju s epihorskim ili histarskim jezikom. Bilo kako bilo, Lukumo je dao zavjet božici Salus Augusta, božanstvu iz Augustovoga doba, zahvaljujući kojem je zajednica Pikventinaca spašena od određene opasnosti, poput bolesti ili sličnih nedaća. U carskom razdoblju, bilo je uobičajeno dodavati augustejski pridjev uz ime božice, a ovaj oblik je imao simboličko značenje koje je pojačavalo božanstvo putem carskog kulta. Kult ove božice, koji se prakticirao u Istri, bio je usmjeren na zdravstvenu zaštitu i vjerojatno je nastao na temeljima nekog autohtonog kulta božanstva nepoznatog imena. U procesu romanizacije, to je autohtono ime zamijenjeno imenom božice Salus, koja je imala

³⁹ Robert Matijašić (2003.) *Prvi spomen Buzeta u povijesnim vrelima*, Buzetski zbornik, br.29, 13.

⁴⁰ Robert Matijašić (2003.) *isto*.

slično značenje ili sadržaj. Posebno treba napomenuti da je u takvim situacijama, gdje dolazi do spajanja različitih vjerskih tradicija ili sinkretizma, dodatak pridjeva *Augustus* ili *Augusta* bio uobičajena pojava. Ovime se još snažnije naglašavala uspješnost procesa romanizacije.⁴¹ Etnik Pikventini očigledno se odnosi na zajednicu koja je naseljavala sjevernu Istru, uključujući područje današnjeg Buzeta, Buzetske kotline i okolna brdovita područja. Prema nekim autorima, postoji i mogućnost da su Pikventini obitavali na području Roča, koje također obiluje antičkim arheološkim nalazima.

Slika 14. Odljev kamene zavjetne ploče otkrivene u Goričici

Fotografirao: Mate Lončar (27.8.2023.)

U djelima koja su napisana prema kraju antike, primjećujemo da su zabilježena mnoga geografska imena, iako ima svojih ograničenja. Važno je napomenuti da se u tim djelima spominje samo nekoliko mjesta koja su se nalazila duž ceste Trst-Pula-Trsat, ili onih koja su bila vidljiva putujući uz obalu. Naselja i ostali elementi unutrašnjosti, udaljeni od glavnih prometnica tog vremena, često su izostali iz pozornosti tih starih pisaca, osim ako nije postojao poseban razlog da se spomenu u kontekstu istarske geografije. Rimski pisci i kartografi gotovo da nisu spominjali naselja u unutrašnjosti, što ukazuje na njihovu izoliranost i zabačenost.. Nema razloga pretpostaviti da su svi tragovi života u stotinama prapovijesnih utvrda u Istri potpuno nestali tijekom rimskog razdoblja. Posebno treba naglasiti da je sjeverni dio Istre, koji nije obuhvatio gradove poput Poreča i Pule, i dalje imao starosjedilačko stanovništvo

⁴¹ Robert Matijašić (2003.) *isto*, 14.

koje je ostalo živjeti na svojoj zemlji. Očuvali su svoje tradicije u vezi s obredima pokapanja i nastavili izbjegavati aktivno sudjelovanje u društvenoj strukturi nametnutoj od strane rimskih vlasti, koja je uključivala prisutnost stranih zajednica s vlastitim društvenim i pravnim normama. Primijećeno je da je došlo do nekog premještaja stanovništva prema primorskom području, koje je postalo privlačno za ljude iz unutrašnjosti, posebno nakon izgradnje ceste Trst-Pule. Ovo se dogodilo i zato što zemljište u tom području nije bilo potpuno raspodijeljeno rimskim naseljenicima. Na natpisima se mogu pronaći imena koja svjedoče o pojedinačnim migracijama prema kolonijskim agerima (*ager colonicus*) u okolici Pule i Poreča, kao i prema Akvileji i drugim dijelovima Rimskog Carstva.⁴² Unatoč pojedinačnim migracijama, Mate Križman tvrdi da je većina lokalnog stanovništva ostala koncentrirana oko svojih matičnih središta, koja su često bila utvrđenja poput kasnijih Pićna, Kršana, Kožljaka, Paza, Boljuna, Lupoglava, Huma ili Roča. Između tih središta, jedino je Buzet, iz razloga koje je teško objasniti u detalje, postao *oppidum peregrini iuris*.⁴³ U razdoblju principata, unutrašnjost Histrije, koja obuhvaća područja poput Buzeštine, Boljunštine i Pazinštine, imala je svoj poseban pravno-administrativni status i razvijala se znatno drugačijim ritmom u usporedbi s obalnim dijelom istarskog poluotoka. Pomak granica Italije na rijeku Rašu donio je određene promjene za Histre. Prije tog događaja, živjeli su u provinciji na zemlji koja je pripadala rimskoj državi, te su plaćali porez (*ager stipendiarius*). Njihova stara posjedovanja i naselja ostala su im na korištenje uz plaćanje godišnjeg poreza poznatog kao *stipendium*. U to vrijeme, dok je Histrija bila dio Ilirskih provincija pod upravom Senata (do 18. - 12. pr. Kr. kada je granica Italije pomaknuta na Rašu), stanovnici su bili tretirani kao *civitates stipendiariae*, najniža kategorija društvene organizacije.⁴⁴ Nakon što je Histrija uključena u Italiju i postala je dio Desete regije (*Regio Decima, Venetia et Histria*), zemljišta u unutrašnjosti Histrije, kao i drugdje u Italiji, postala su oslobođena poreza. Tada više ne možemo govoriti o *civitates stipendiariae* u Histriji. Peregrin, poput rimskog ili latinskog građanina, mogao je postati posjednik *ager publicus* i koristiti zemljište uz plaćanje vektigala. U Italiji, gdje su zemljišta bila oslobođena plaćanja poreza, nastupila je osjetljiva situacija u kojoj je teoretski i peregrin imao mogućnost posjedovanja zemlje bez poreza. Rimski pravni

⁴² Mate Križman (1991.) *Rimska imena u Istri*, biblioteka Latina et Graeca, 29.

⁴³ Mate Križman (1991.) *isto*.

⁴⁴ Alka Starac (1999.) *Rimsko vladanje u Histriji i Liburniji: društveno i pravno uređenje prema literarnoj, natpisnoj i arheološkoj građi*, Arheološki muzej Istre, 118.

stručnjaci koristili su termin *do minium* u širem smislu, ali su ipak razlikovali između dominija rimskih građana i dominija peregrina.⁴⁵

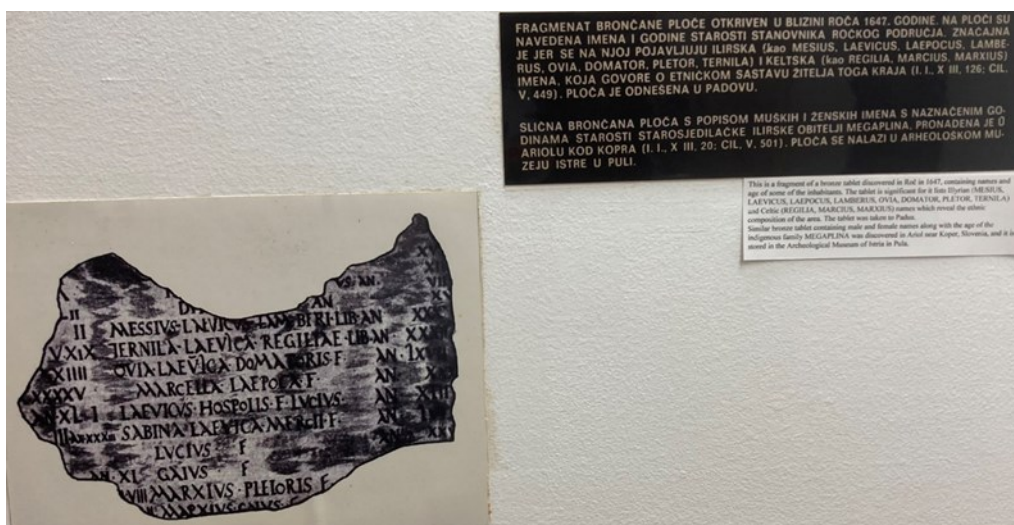
S druge strane, Attilio Degrassi, prvenstveno usmjeren na pravno-političku podjelu teritorija Istre tijekom antike, prvotno je držao da je *Piquentum* u ranim fazama rimske vlasti imao status peregrinske zajednice. Međutim, ubrzo je ispravio svoje stajalište i tvrdio da je tijekom 1. stoljeća *Piquentum* postao jednim od vicusa kolonije *Tergeste*. Bilo kako bilo, bio je uvjeren da je *Piquentum* kasnije pripadalo teritoriju agera *Tergeste*. Lujo Margetić, u svom temeljito dokumentiranom radu o granicama tršćanskog agera, uglavnom prati Degrassijevu kronologiju promjena u pravnom statusu *Piquentuma* i drugog naselja kojeg uvodi na kartu- *Rotium*.⁴⁶ U doba cara Augusta, to područje bilo je naseljeno autohtonim stanovništvom kojima su dodijeljena peregrinska prava. To znači da je ager *Teregeste* bio stisnut između obale mora i kraških visoravni u unutrašnjosti te je okružen bio poluromaniziranim plemenima kao što su *Carni*, *Menocaleni*, *Catali*, *Subocrini* i *Rundictes*. Većina tih autohtonih stanovnika rijetko je stekla puna građanska prava, a to se obično događalo kroz različite oblike donacija, često nazivane "munificijacijama". No, nakon uvođenja Karakaline konstitucije (*Constitutio Antoniniana*), došlo je do proširenja teritorija kolonije na sva okolna područja, uključujući *Piquentum* i *Rotium*. To je bilo kako bi se izjednačila prava autohtonih plemena, koja su sada imala status rimskih građana, s stanovnicima *Teregeste*.⁴⁷ Iako *Rotium* nema izravnih spomena u povijesnim izvorima, vjerojatno je postojao na istom mjestu gdje se danas nalazi to naselje, slično kao i *Piquentum*. Oba naselja su imala karakteristike gradinskoga tipa te su bila kontinuirano naseljena od prapovijesti i antike do srednjeg vijeka, i do današnjih dana. Oba naselja su se nalazila uz staru antičku cestu, koja je bila drugorazrednog značaja, a koja je odvajala od glavne ceste *Tergest – Parentium - Pola (Via Flavia)* na prijelazu preko rijeke Mirne. Nakon toga, cesta je prolazila dolinom rijeke Mirne (*Ningus flumen*) i prije Učke se spajala s cestom *Pola-Tarsatica*. S obzirom na ovakav položaj, vjerojatno su *Piquentum* i *Rotium* u početku imali manju vojnu prisutnost, no potreba za takvom vojnom prisutnošću postupno je nestala tijekom doba Augusta. U to vrijeme, počeo se

⁴⁵ Alka Starac (1999.) *isto*.

⁴⁶ Robert Matijašić (1983.) *Piquentinski skulptorski krug, u povodu jednog novog nalaza u Buzetu*, Buzetski zbornik, br.6, 133.

⁴⁷ Robert Matijašić (1983.) *isto*, 134.

formirati sloj autohtonog stanovništva koji je djelomično bio romanizira.⁴⁸ Pretpostavlja se da su Histri koji su ostali na teritoriju novoosnovanih rimskih općina nakon cezarijanskog razdoblja bili motivirani da se što brže i potpunije integriraju u rimski društveni sustav, čak i ako nisu stekli rimsko građanstvo tijekom same konstitucije općine. Od tog trenutka, unutrašnjost Histrije ostaje nekakvom "peregrinskom rezervatom" gdje su starosjedioci i dalje živjeli prema vlastitim tradicijama, govorili vlastitim jezikom i prakticirali tradicionalne načine gospodarenja, dok su postupno usvajali rimsku kulturu i civilizaciju.

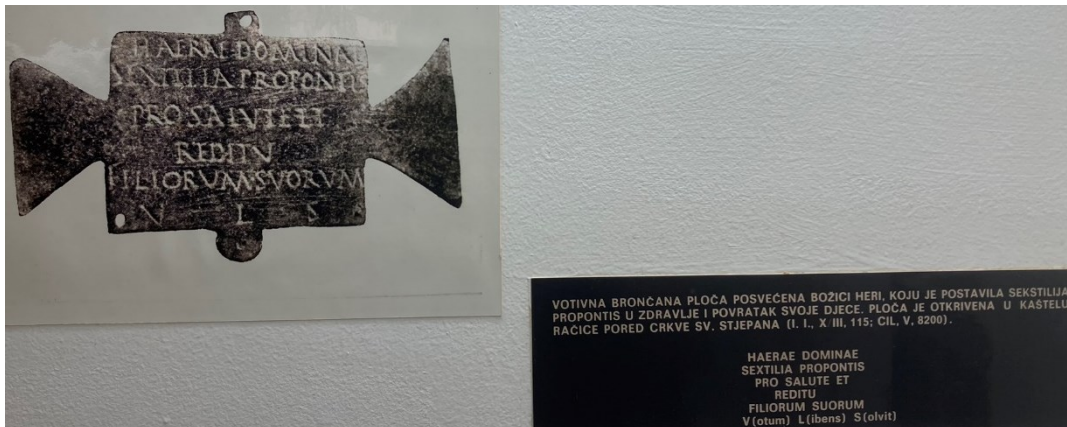

Slika 15. Fragment brončane ploče s navedenim imenima i godinama starosti stanovnika
Fotografirao: Mate Lončar (27.8.2023.)

Pitanje granica i širenja pojedinih gradskih teritorija u Histriji ostalo je nedefinirano, iako su kasnije granice biskupija donekle slijedile starije granice agera kolonija i municipija. Antički *Piquentum* najvjerojatnije se nalazio na području poznatom kao Fontana, koje se nalazi u ravnici, a ne na akropoli današnjeg Buzeta. Zbog nedostatka ostataka arhitektonske građe ne može znati kako je točno antički *Piquentum* izgledao, međutim, općenito se može reći za ovo doba da je najvjerojatnije bio antičko naselje, okružen zidinama koje su sadržavale obrambene kule i druge strukture, dok su gradski ulazi predstavljali glavne komunikacijske točke između grada i okolnog područja. To je značilo da je grad imao dvostruku svrhu - osim što je služio kao urbano središte i upravno mjesto, također je imao važnu obrambenu funkciju. Akropola Buzeta, u rimsko doba je, vjerojatno imala isključivo kulturnu svrhu, jer nema

⁴⁸ Robert Matijašić (1983.) *isto*.

tragova naselja iz rimskog ili predrimskog razdoblja na Buzetskom brdu. Međutim, pronađen je spomenik posvećen Silvanovom kultu na tom području.⁴⁹ Autohtoni histarski kultovi, koji su opstali tijekom aktivne i intenzivne romanizacije Istre, nisu se širili izvan užeg područja, ali njihova prisutnost u obliku sinkretičkih elemenata kroz cijelo rimsko pogansko razdoblje također je zanimljiva pojava koja svjedoči o romanizaciji kao procesu akulturacije, a ne asimilacije.⁵⁰

Slika 16. Votivna brončana ploča posvećena božici Heri

Fotografirao: Mate Lončar (27.8.2023.)

U vremenima velikih opasnosti tijekom seobe naroda, život se seli iz podnožja na brdo. U tom procesu, staro ime naselja može se promijeniti ili izmijeniti, što je bilo posljedica i promjene etničkog sastava stanovništva i jezičnih skupina. Za ime Buzeta postoje ima različite o svom podrijetlu i značenju. Starorimski naziv *Piguentum*, koji znači "bogat kraj" zbog plodne zemlje i obilja vode. Taj naziv sugerira na blagostanje i plodnost koje su Rimljani prepoznali u tom području. Strukturalni dočetak *-entum* u *Piguentum* govori o pripadnosti jednom od nepoznatih predrimskih jezika u Istri.⁵¹ S druge strane, Vjekoslav Spinčić iznio je zanimljivu teoriju o podrijetlu imena Buzet. Prema njegovom tumačenju, ime Buzet izvedeno je iz staroslavenske riječi "bizet", koja bi prema narodnom tumačenju značila "u buni uzet". Prema toj teoriji, izgovor "i"

⁴⁹ Alka Starac (1999.) *Rimsko vladanje u Istri i Liburniji: društveno i pravno uređenje prema literarnoj, natpisnoj i arheološkoj građi*, Arheološki muzej Istre, 118.

⁵⁰ Robert Matijašić (1993.) *Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje*, Društvena istraživanja, 6-7, 580.

⁵¹ Klara Buršić Matijašić (2002.) *Gradinska toponimija Buzeštine*, Buzetski zbornik, br.28., 16.

na kraju sloga pretvorio se u "u", čime je nastao oblik riječi Buzet.⁵² Ova teorija dodaje dodatnu složenost i zanimljivost u proučavanje podrijetla imena mjesta. Važno je napomenuti da etimologija imena mjesta može biti složena i da postoje različite teorije koje pokušavaju objasniti njegovo porijeklo. Pitanje porijekla imena Buzet nije jednostavno i može se interpretirati na različite načine. Razne teorije nude uvid u jezik, kulturu i povijest tog područja, a povjesničari i lingvisti nastavljaju istraživati kako bi dobili bolji uvid u istinsko značenje imena Buzet i njegovu povezanost s prošlošću tog kraja.

7. HISTARSKA IMENA NA RIMSKIM NATPISIMA

Predrimsko stanovništvo Istre, po dosadašnjim saznanjima, nije razvilo svoje pismo te nije ostavilo pisane tragove na vlastitom jeziku. Stoga nemamo izravne informacije o jeziku tog područja prije nego što su grčki i latinski jezik postali dominantni, a kasnije i jezik Slavena koji su se doselili u ranom srednjem vijeku. Jedini izvori informacija o najstarijem jezičnom stanju ovog kraja su zapisi iz rimskog Ilirika, zabilježeni na grčkom i latinskom jeziku, te nekoliko nejasnih tumačenja rijetkih riječi iz kasnijih razdoblja.⁵³ Imenovanje na natpisima bilo je znak društvenog i ekonomskog uspona, kao i određene razine kulturnih potreba. Natpise su postavljali pojedinci koji su stekli visok društveno-ekonomski status nasljedstvom, vlastitim uspjehom, vojnom i administrativnom službom ili putem oslobođeničkog odnosa prema imućnim obiteljima.⁵⁴

Proučavanje popisa osoba imenovanih na rimskim natpisima u Istri pruža nam dubok uvid u različite aspekte tog vremena. Ti natpisi nisu samo popisi imena, već pravi izvori informacija o širokim društvenim i duhovnim uvjetima u rimskoj Istri. Ovaj popis osoba pruža dragocjeni uvid u jezičnu raznolikost i adaptaciju jezika u Istri tog vremena. Možemo proučavati kako su se Rimljani prilagodili lokalnom jeziku i kulturi te kako su koristili jezične obrasce u svojim imenima. Proučavajući ove natpise, možemo otkriti promjene u imenima ovisno o spolu, društvenom statusu ili pripadnosti

⁵² Ivo Rubić, Božo Jakovljević (1961.) *Buzet i njegov kraj*, Narodno sveučilište "Augustin Vivoda" Buzet, 14.

⁵³ Mate Križman (1991.) *Rimska imena u Istri*, biblioteka Latina et Graeca, 9.

⁵⁴ Mate Križman (1991.) isto, 21.

domaćim jezičnim modelima. Osim toga, ovaj popis također omogućuje razumijevanje društvenih odnosa i položaja pojedinaca u toj zajednici. Na primjer, oslobođenički ili robovski obrasci u imenima mogli bi nam reći nešto o njihovom socijalnom statusu i položaju u društvu. Kroz interdisciplinarni pristup, povjesničari mogu iskoristiti ovaj popis osoba kako bi bolje razumjeli jezičnu dinamiku i društvenu strukturu rimskog razdoblja u Istri.

Kada su Rimljani preuzeli kontrolu nad područjem Istre, Histri su usvojili latinski jezik kao službeni jezik za pisane komunikacije. Dijeljeni državni aparat, prisutnost vojske, trgovačke aktivnosti i razmjena dobara doprinijeli su postupnom miješanju koje je imalo odraz i na štovanje lokalnih autohtonih božanstava s latinskim natpisima. Latinski jezik se i nakon pada Rimskog Carstva održavao u upotrebi tijekom dugog razdoblja. Međutim, na latinskim natpisima često su se pojavljivala histarska imena, koja su i danas jedini izvor za proučavanje i pokušaj lingvističke analize histarskog jezika. Histarska imena su često prisutna na nadgrobnim i ponekad zavjetnim spomenicima jer su to bili trenuci kada je djelomično romanizirano autohtono stanovništvo Istre imalo priliku zabilježiti svoje ime i ime svoje obitelji u kamenu. Službene i javne natpise obično su postavljali Italici ili pripadnici potpuno romaniziranih autohtonih obitelji, kod kojih histarska imena više nisu bila uobičajena.

Mate Križman u svojoj knjizi "Rimska imena u Istri", navodi popis osobnih imena u Istri do Raše koji je stvorio lingvist Hans Krahe. On je u svome popisu posebno označio sigurno ilirska, vrlo vjerovatno ilirska, možda ilirska i sigurno neilirksa imena. Radi lakšeg pregleda, imena sam svrstao po gradovima nalaza krećući od sjevera.

Popis glasi⁵⁵:

1. Sigurno ilirska imena

a) Kopar: *Naevola*

b) Buzet: *Balbica, Boviada, Clangocus, Ditica, Dommus, Fervalocus, Flaemica, Hospita, Laevicus, Lamberus, Lomoliavus, Nevica, Ovia, Patalicus, Pletor, Pletoronius, Sexticus, Tuia, Volso, Voltimesis*

c) Roč: *Hospolis, Laepocus*

d) Motovun: *Fasaca, Velso*

⁵⁵ Mate Križman (1991.) *isto*, 103.

- e) Karojba: *Voltio*
- f) Pazin: *Opiavus*,
- g) Umag: *Turica*
- h) Novigrad: *Menda*
- i) Pula: *Levo, Opla, Ostila, Sceno, Trosius*

2. Vrlo vjerojatno ilirska imena

- a) Trst: *Boius, Dida, Tullia*
- b) Kopar: *Acisinus*
- c) Izola: *Surinus*
- d) Buzet: *Abalica, Agornicus, Avitus, Domator, Galgestes, Magaplinus, Messius, Metellus, Surus, Ternila, Voranicca*
- e) Roč: *Boicus*
- f) Motovun: *Cornuinus*
- g) Vižinada: *Leucina*
- h) Novigrad: *Barbius, Suefia*
- i) Poreč: *Balbius, Baribus*

3. Možda ilirska imena

- a) Kopar: *Raecus*
- b) Buzet: *Gemonia, Polla*
- c) Motovun: *Poccia*
- d) Pula, Šišan: *Silo*

4. Sigurno neilirksa imena

- a) Buzet: *Extionia*
- b) Novigrad: *Siccaus*

Iz ovoga popisa može se primijetiti da je najveća koncentracija histarskih imena na natpisima oko peregrinskih naselja *Piquentum* i *Rotium*. Pojava autohtonih imena na natpisima ima izravnu vezu sa stupnjem romanizacije, što je vidljivo po tome da su

natpisni spomenici s takvim imenima najčešći u središnjem i sjevernom dijelu Istre, izvan agera kolonija. Razlog tome leži u činjenici da je područja kolonija uglavnom naseljavala italska doseljenička zajednica, te su stoga ta područja bila jače romanizirana. Postojanje epigrafskih spomenika s autohtonim histarskim imenima i imenima predrimskih lokalnih božanstava u Istri tijekom rimskog razdoblja jasno ukazuje na postupnu i mirnu integraciju domaćeg histarskog stanovništva u rimsku civilizaciju. Ovi tragovi pokazuju da nisu svi elementi koji su definirali predrimski život nestali, već su neki od njih opstali, iako je njihov stvarni opseg teško odrediti. Analizom epigrafskih spomenika i proučavanjem njihovih imena, zaključuje se da romanizacija Bužeštine nikada nije bila potpuno provedena. Osim imena, toponima i kulturnih obreda, vjerojatno su i drugi aspekti svakodnevnog života, poput poljoprivrednih i ribarskih termina te etnografskih i vjerskih običaja, ostali prisutni među Histrima tijekom rimskog doba. Međutim, zbog nedostatka izravnih dokaza, možemo samo pretpostavljati koliko su ovi preživjeli elementi zaista utjecali na rimsku Istru. Iako su bili pod rimskom dominacijom, zadržali su svoju kulturnu specifičnost sve do dolaska Slavena.

8. KASNA ANTIKA

Istra je kroz svoju povijest bila izložena velikim promjenama i utjecajima različitih naroda. Tijekom razdoblja od početka 5. do kraja 6. stoljeća, Istra je bila uključena u šire promjene i previranja koja su zahvatila Europu. Ova regija bila je prolazno područje kroz koje su prolazili razni narodi i vojske. Niz različitih germanskih naroda, kao i drugih etničkih grupa, prelazio je preko Istre tijekom skoro 200 godina. Tijekom ovih turbulentnih vremena, Istra je prolazila kroz razne promjene vlasti i utjecaja, a Bužeština, kao dio Istre, sudjelovala je u tim povijesnim događanjima i preobražajima. Istra je bila kontinuirano izložena utjecaju raznih naroda, pripadajući s vremena na vrijeme različitim političkim entitetima, ponekad pripadajući zapadnom, a ponekad istočnom utjecaju. Ovi promjenjivi vladari i osvajači često su preplavljivali regijom ili ju zauzimali, a zatim i napuštali ovisno o prevladavajućim političkim i vojnim okolnostima. U ovoj promjenjivoj povijesti, i područje Bužeštine imalo je svoj

udio u sudjelovanju u tim događanjima. Ova regija je, zajedno s ostatkom Istre, bila svjedokom raznih osvajanja, vlasti i povlačenja različitih naroda, a ta raznolikost utjecala je na njenu kulturu, jezik i identitet.

Neprekidna borba za vlast i sve veći pritisak novih migracijskih naroda, koji su kroz Postojnska vrata prijetili Italiji, ubrzali su raspad Rimskog Carstva. Istru su 401. godine poharali Vizigoti, ali bez ozbiljnih dugoročnih posljedica. Tijekom 452. godine, Istra je izbjegla napad Atila i Huna. U to vrijeme, Rimsko Carstvo bilo je u raspadanju. Nakon svrgavanja posljednjeg cara Zapadnoga Rimskog Carstva 476. godine, Istra je postala dio države koju je osnovao herulski kralj Odoakar. Međutim, Odoakara je brzo svrgnuo ostrogotski kralj Teodorik 489. godine, time je Istra, pa tako i Buzeština, postala je dio Ostrogotskog kraljevstva sa sjedištem u Ravenni 489. godine. Istra nije pretrpjela značajna razaranja tijekom tog razdoblja, naprotiv, postala je utočištem za mnoge izbjeglice iz drugih krajeva. To je rezultiralo povećanjem broja stanovnika uslijed migracija, a život se sve više koncentrirao u gradovima.⁵⁶ Tijekom razdoblja od 535. do 555. godine vodio se istočnogotsko-bizantski rat, što je 538. godine rezultiralo pripajanjem Istre Bizantskom Carstvu koje je tada bilo na svojem vrhuncu moći. Nakon osvajanja Ravene 555. godine, taj grad postao je središtem bizantske vlasti u Italiji. Tijekom 580-ih godina, ovo područje bilo je organizirano kao Ravenski egzarchat, a Istra je bila dio tog administrativnog entiteta. U upravi egzarchata nalazio se vojni magistar (*magister militum*) na čelu.⁵⁷ Dok je Buzet bio pod bizantskom vlašću, razvijen je kao utvrđeno naselje s obrambenom kulom. Usprkos postajanju vojne vlasti i izgrađenog vojnog sistema obrane, došlo je do razornih udruženih slavensko-avarsko-langobardskih provala u Istru krajem 6. i početka 7. stoljeća, što označava novi val promjena u regiji. Međutim, Bizant je ponovno ojačao i svladao Slavene te preuzeo vlast od 774. do 788. godine. Istra je također bila uključena u istočno alpski obrambeni sustav.

Arheološki nalazi otkriveni 1898. godine iz grobova na brežuljku Brežac ispod Buzeta otkrivaju njihovu langobardsku opremu i oružje. Posebno se ističe otkriće groba konjanika s oružjem, dijelovima nošnje i konjskom opremom, koji se po bogatstvu,

⁵⁶ Robert Matijašić (2005.) *Povijest Istre od prapovijesti do kasnog rimskog doba*, Istarska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/774/povijest-istre-od-prapovijesti-do-kasnog-rimskog-d> pristup: 20. rujan 2023.

⁵⁷ Robert Matijašić (2005.) isto.

brojnosti i kvaliteti nalaza može odrediti kao kneževski grob. Prema analogijama i poznatim povijesnim činjenicama treba ga datirati u vrijeme oko 600. godine.⁵⁸ Na području Rima kod Roča nalazilo se u plodnoj ravnici otvoreno naselje, kome pripadaju ostaci velikog *horreuma* ili javnog skladišta iz prve polovice 4. stoljeća. Također su pronađeni kasnoantički grobovi na lokalitetu Rakovice i ostaci starokršćanske crkve sv. Mavra, građevine akvilejskog tipa, ukrašene mozaičkim podom i kamenom arhitektonskom dekoracijom.⁵⁹

Prisutnost Slavena duž istočne i sjeveroistočne granice suženog područja Istre, kao i blizina langobardske Furlanije, utjecali su na daljnju vojno-administrativnu organizaciju poluotoka, ovdje su ključnu ulogu u imali pokretni konjanički odredi vojnika opremljeni lukovima, strijelama, kopljima i dugim vojnim noževima. Ova vojna formacija je igrala značajnu ulogu u održavanju sigurnosti i obrani područja. Tim pravno slobodnim seljacima-graničarima služili su - i Slaveni na što ukazuju etnički ispremišane slavensko-romanski nekropole iz 7. i 8. stoljeća, iskopane ili pak samo utvrđene na širokom potezu od Ročkog Polja i sve do Kaštela kod Buja. One su smještene na vrhu brežuljaka (Mejica kod Buzeta, Sv. Križ, Sovinjska Brda, Mejica kod Drobežije), na osamljenim, rtasto ispupčenim padinama (Zajčji brijeg na Mlunštini kod Buzeta).⁶⁰ Osim toga, otkrivena je ranosrednjovjekovna staroslavenska nekropola na sjevernoj padini Buzeta, istočno od starog puta koji vodi od Malih vrata do ceste za Roč.

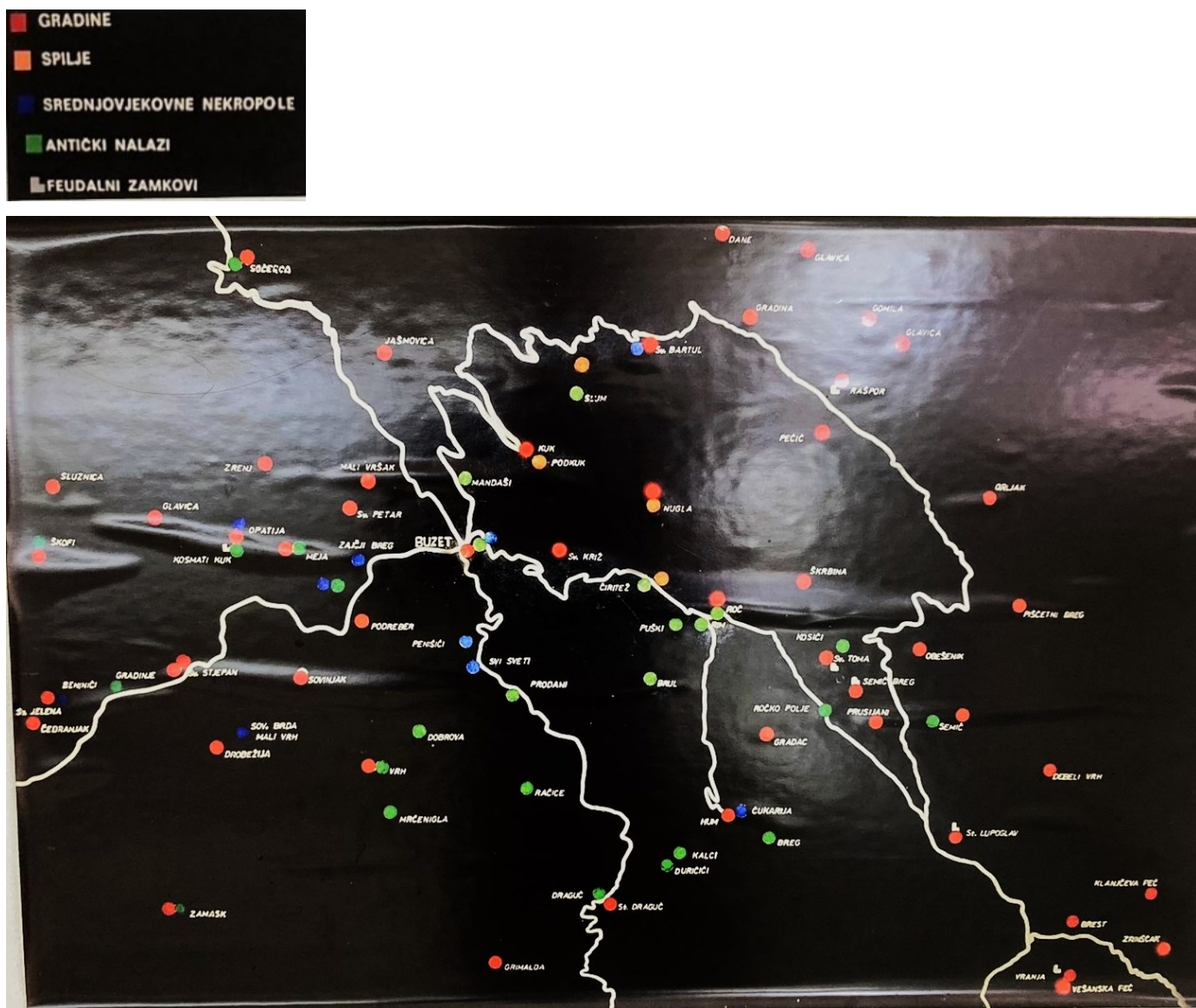
Specifičan zemljopisni položaj istarskog poluotoka, sa sjevera branjen masivom Učke, s tri strane okružen morem i okrenut prema Italiji, očuvao je Istru od glavnih pravaca prodora i kretanja barbarskih masa i većih pljački i razaranja te omogućio kolonizaciju bjegunaca s ugroženih dijelova Panonije, koji su donosili sa sobom vjerske i životne običaje. Tijekom ranih srednjovjekovnih razdoblja, dolazak slavenskih i hrvatskih izbjeglica stvorio je konstantan pritisak i obilježio razvoj regije. Uključenje Istre u franačku državu 788. godine, otvorilo je na široko vrata intenzivnoj slavenskoj kolonizaciji. Njihovi sukobi s romanskim stanovništvom, koji su bili autohtoni, rezultirali su napetostima koje su djelomično riješene značajnom Rižanskom skupštinom 804.

⁵⁸ Branko Marušić (1994.) *Bužeština u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku*, Buzetski zbornik, br. 19, 11.

⁵⁹ Branko Marušić (1994.) *isto*.

⁶⁰ Branko Marušić (1994.) *isto*.

godine. Od tog trenutka nadalje, prisiljeni na zajednički suživot, ove dvije etničke skupine su međusobno obogatile istarski prostor putem međusobnih interakcija, a to se odražava kako u duhovnom tako i jezičnom aspektu.⁶¹

Slika 17. Arheološka karta Buzeštine, Zavijačni muzej grada Buzeta

Fotografirao Mate Lončar (27.8.2023.)

⁶¹ Klara Buršič Matijašić (2002.) *Gradinska toponimija Buzeštine*, Buzetski zbornik, br.28, 16.

9. ZAKLJUČAK

U zaključku ovog istraživanja možemo istaknuti nekoliko ključnih spoznaja o antičkoj povijesti Bužeštine. Ovo područje, iako nedovoljno istraženo i dokumentirano u historiografiji, ima bogatu prošlost koja seže još od prapovijesti. Prapovijesna naselja i gradine svjedoče o prisutnosti autohtonih kultura prije dolaska Rimljana. Nakon osvajanja od strane Rimskog Carstva, područje Buzeta doživjelo je proces romanizacije i urbanizacije, ali usprkos tome, to područje nikada nije u potpunosti romanizirano te su njegovi stanovnici uspjeli donekle održati svoji predromanski identitet. Očuvani arheološki nalazi, uključujući natpise, nekropole i drugi predmete, svjedoče o bogatom kulturnom i religijskom životu antičkog stanovništva Bužeštine. Utjecaj rimskih običaja i kultova, ali i prisutnost autohtonih histarskih elemenata, čine ovu regiju iznimno interesantnom za proučavanje procesa akulturacije i kontinuiteta. Mnogobrojne vlasti prošle su ovim područjem, pa tako i mnogobrojni ratovi i sukobi nisu zaobišli Istru, ali ona je preživjela i ostala važna u pogledu sigurnosti komunikacija na sjevernom Jadranu. Usprkos izazovima i promjenama tijekom stoljeća, područje Bužeštine bilo je kontinuirano naseljeno. Unatoč bogatstvu potencijalnih arheoloških nalaza i svjedočanstava kulturne baštine, ovi lokaliteti nisu dovoljno istraženi, bilo zbog nepoznavanja terena, nedostatka financiranja ili jednostavno zbog neznanja o lokaciji samih lokaliteta koji su nestali prolaskom vremena.

U konačnici, ovaj rad pruža uvid u područje Buzeta u antičkoj povijesti Istre te naglašava potrebu za daljnjim arheološkim istraživanjima i boljom dokumentacijom kako bi se bolje razumjelo ovo malo ali značajno područje i njegova kulturna baština.

10. POPIS LITERATURE

Buršić Klara (1984.) *Prilog prehistorijskoj topografiji Bužeštine*, Buzetski zbornik, br. 7-8, str. 235-45

Buršić-Matijašić Klara (2001.) *Gradinski obrambeni sustavi sjeverne Istre*, Buzetski zbornik, br. 27, str. 15-22

Buršić-Matijašić Klara (2005.) *Carlo Marchesetti i gradine Bužeštine*, Buzetski zbornik, br. 31, str. 49-64

Buršić-Matijašić Klara (2006.) *Pećina Podrebar i priča o potrazi za izgubljenim predmetima*, Buzetski zbornik, br. 33, str. 13-27

Buršić-Matijašić Klara (2007.) *Gradine Istre, Povijest prije povijesti*, Zavičajna naklada Žakan Juri, Pula

Girardi Jurkić Vesna (1976.) *Antički spomenici na području Bužeštine*, Buzetski zbornik, br. 1, str. 91-98

Girardi Jurkić Vesna (2012.) *Rimska žarna nekropola na Pintoriji kod Buzeta*, Buzetski zbornik, br. 39, str. 11-27

Križman Mate (1991.) *Rimska imena u Istri*, biblioteka Latina et Graeca, Zagreb

Marušić Branko (1994.), *Bužeština u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku*, Buzetski zbornik, br. 19, str. 11-13

Matijašić Robert (1983.), *Piquentinski skulptorski krug, u povodu jednog novog nalaza u Buzetu*, Buzetski zbornik, br. 6, str. 133-145

Matijašić Robert (1993.) *Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje*, Društvena istraživanja, 6.-7.

Matijašić Robert (2003.) *Prvi spomen Buzeta u povijesnim vrelima*, Buzetski zbornik, br.29, str. 13-16

Rubić Ivo, Jakovljević Božo (1961.) *Buzet i njegov kraj*, Narodno sveučilište "Augustin Vivoda" Buzet

Starac Alka (1999.) *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji: društveno i pravno uređenje prema literarnoj, natpisnoj i arheološkoj građi*, Arheološki muzej Istre

INTERNET IZVORI

Đuro Fabjanović, Nataša Nefat (2005.) *Buzet*, Istarska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/471/buzet> pristup: 20. rujan 2023.

Robert Matijašić (2005.) *Povijest Istre od prapovijesti do kasnog rimskog doba*, Istarska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/774/povijest-istre-od-prapovijesti-do-kasnog-rimskog-d> pristup: 20. rujan 2023.

Robert Matijašić (2009.) *Deseta regija, Venecija i Istrija*, Istarska enciklopedija <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/642/deseta-regija-venecija-i-istrija> pristup: 20. rujan 2023

SAŽETAK

Završni rad istražuje povijest područja grada Buzeta u antičkom razdoblju kroz povijesni pregled i arheološke nalaze. Buzet se nalazi u sjevernom dijelu Istarskog

poluotoka, blizu granice sa Slovenijom. Ovaj rad pruža uvid u evoluciju ovoga područje tijekom različitih vremenskih perioda antičkog doba. Istraživanje naglašava bogatstvo arheoloških nalaza koja datiraju iz antičkog razdoblja, ukazujući na kontinuirani prisutnost ljudske aktivnosti i naseljavanja. Nalazi uključuju gradina (fortifikacijskih naselja), nekropola, te drugih arheoloških artefakata koji pružaju uvid u svakodnevni život i kulturu stanovnika Buzeštine u antičko vrijeme. Iako su mnogi arheološki nalazi pronađeni na ovom području, rad ističe da su istraživanja nedovoljno duboka i široka, a historiografija je zapostavila ovaj dio Istre. Ovaj rad sugerira da bi daljnja arheološka istraživanja mogla donijeti vrijedne spoznaje o povijesti i kulturnoj baštini Buzeta u antičkom razdoblju. Kroz analizu arheoloških nalaza, ovaj rad pomaže u rekonstrukciji povijesti i života na ovom području, nudeći time doprinose razumijevanju antičke prošlosti Buzeta i Istre kao cjeline.

ABSTRACT

The final thesis explores the history of the area of the town of Buzet in the ancient period through a historical overview and archaeological findings. Buzet is located in the northern part of the Istrian Peninsula, near the border with Slovenia. This thesis provides insight into the evolution of this area during various time periods of antiquity. The research emphasizes the richness of archaeological findings dating from the ancient period, indicating the continuous presence of human activity and settlement. Discoveries include fortifications, necropolises, and other archaeological artifacts that provide insight into the daily life and culture of the inhabitants of the Buzet region in ancient times. Although many archaeological findings have been uncovered in this area, the thesis highlights that research has not been sufficiently in-depth and comprehensive, with historiography neglecting this part of Istria. This thesis suggests that further archaeological research could yield valuable insights into the history and cultural heritage of Buzet in ancient times. Through the analysis of archaeological findings, this thesis contributes to the reconstruction of the history and life in this area, thereby offering contributions to understanding the ancient past of Buzet and Istria as a whole.

KEY WORDS: Buzet, Istria, hillforts, tombstones, necropolis, Histri, peregrine community, municipality, historical overview, ancient monuments, Romans